

UN TEZAU OTOMAN DIN SECOLUL AL XVII-LEA DESCOPERIT LA NALBANT, JUD. TULCEA

de Mihai Maxim

În cursul unui stagiu, de practică cu studenții Facultății de Istorie-Filosofie din București, întreprins acum 20 de ani la Muzeul "Delta Dunării" din Tulcea¹, am putut lua în studiu un tezaur monetar descoperit la Nalbant, jud. Tulcea, și aflat de mai multă vreme în bogatele colecții de monede orientale ale muzeului (inv. nr.12.201-12.536, 13.491-13.496, 13.510).

Ca și în cazul altor tezaure intrate de-a lungul anilor în patrimoniul nostru muzeal², nici în cazul de față nu cunoaștem împrejurările concrete și condițiile topografice în care a fost descoperit tezaurul, dnpă cum nu suntem siguri dacă au fost recuperate toate monedele din componența sa ori dacă, în lungul răstimp scurs de la descoperire, nu s-au pierdut multe dintre acestea. Pe de altă parte, atât calitatea scăzută a baterii monedelor, cât și proasta conservare a unui număr însemnat dintre ele, care îngreunează atât de mult sau fac uneori chiar imposibilă lectura celor înscrise pe monede, diminuează și mai mult șansele unei evaluări exacte a valorii și semnificației tezaurului, măresc doza de circumspecție și relativitate în formularea considerațiilor noastre finale. Cu toate aceste rezerve, apreciem totuși că eventualele noi completări și îndreptări nu vor putea schimba în chip esențial datele și concluziile la care am ajuns aici și care - anticipăm - evidențiază faptul că avem de-a face cu un tezaur semnificativ pentru circulația monetară din Dobrogea din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

În 1976, tezaurul de la Nalbant, sat remarcat încă de Evliya Celebi în veacul al XVII-lea³, cuprinde 350 de piese (348 de argint), din care, în ce privește speciile monetare, se înregistrează:

- 345 monede otomane, databile în intervalul 1595 (Mehmed III)- 1648 (Ibrahim I), respectiv: 339 aspri, 2 *beşlik* (piese de 5 aspri), 2 parale (ar. *madin*) și 2 mangări;

- 1 monedă tătarească (inv.nr.12516, AR, 0,26 g, 10 mm), greu identificabilă după starea de conservare, dar, judecând după tamga și dimensiuni, databilă probabil de la Inayet Giray, 1635-1637 (planșa D, nr. 12; cf. O. Retowski, *Die Münzen der Girei*, Moscova, 1905, nr. 19, tip general);

- 1 taler olandez, tăiat pe jumătate, din 1625 (publicat de Ernest Oberländer-Târnoveanu⁴);

- 1 piesă poloneză de 6 groși (sextuplu gros, numit șuștac în Țara Românească), de la Sigismund III Wasa, din 1596 (publicat de același cercetător⁵);

- 2 monede raguzane, respectiv 1 *grosso* (inv. nr. 13491, AR, 0,48 g, 17 mm), ciuntit cam 1/3 și datând din 1617-1621 (planșa D, nr.10; cf. Rešetar, *Dubrovačka numizmatika*, Sremski Karlovac, 1924, II, nr. 1465, planșa 9, nr. 14 avers și nr. 1455, planșa 9, nr. 15 revers), precum și 1 *grossetto* (inv. nr. 13492, AR, 0,48 g, 17 mm), conservat pe jumătate, emis în 1638 sau 1639 (planșa D, nr. 11), p.143-144 în 1551-1560 var. planșa 10, nr. 1-10, tip general).

Asadar, tezaurul este compus în proporție covârșitoare (98,57 %) din monede otomane. Prezența asprilor în proporție de 97,14 %, ca și numărul mare al acestor piese - 339 - ne îndreptătesc să afirmăm că până la această oră avem de-a face cu cea mai compactă și însemnată descoperire de aspri din prima jumătate a secolului al XVII-lea de pe teritoriul actual al României, din cele publicate până acum.

Se poate spune că este un tezaur din prima jumătate a secolului XVII, întrucât nu avem decât două piese din ultimii ani ai secolului al XVI-lea: un aspru din 1595, de la Mehmed III (cea mai veche monedă din tezaur) și un șuștac polonez de la 1596, restul pieselor aparținând,

¹ Exprimăm, și pe această cale, întreaga noastră grațitudine directorului muzeului, dr. Simion Gavrilă, și numismatului Ernest Oberländer-Târnoveanu, pentru ajutorul plin de sollicitudine, acordat în timpul lucrului asupra tezaurului.

² Vezi, de pildă, cazul unui tezaur de aspri din sec. XV-XVI, aflat de multă vreme în posesia Muzeului județean de istorie Galați și depistat, în cadrul altui stagiu de practică cu studenții, la acest muzeu: M. Maxim, *Un trésor d'aspres turcs des XV - XVI siècles, découvert à Bertești, département de Brăila*, în SAO, 10, 1980, p. 89-102.

³ *Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, 1976, p. 447.

⁴ E. Oberländer-Târnoveanu, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei*, în *Peuce*, 8, 1980), p. 512.

⁵ *Ibidem*.

toate, primei jumătăți a veacului XVII. Cum cele mai recente monede - de altfel și marea majoritate a pieselor - sunt asprii lui Ibrahim I (1640-1648), înseamnă că abia după acești ani trebuie căutată și data îngropării tezaurului.

În cele ce urmează ne vom opri asupra monedelor otomane din tezaur, pe de o parte pentru că cele europene sunt bine cunoscute, pe de altă parte pentru că acestea au fost deja parțial publicate.

Pe sultanii-emitenți, componența lotului de piese otomane se prezintă astfel:

Tabel 1.

Sultanul-emitent	Nr. monede	Procent
Mehmed III (1595-1603)	1	0,41 %
Osman II (1618-1622)	6	1,73 %
Murad IV (1623-1640)	50	14,49 %
Ibrahim I (1640-1648)	288	83,47 %

Total: 345 100,00 %

Așadar, ponderea covârșitoare (83.47% din totalul pieselor otomane, 82.28 % din toate piesele din tezaur) o dețin monedele emise de Ibrahim I.

Cât privește monetările emitente, situația se prezintă astfel:

Tabel 2

Monetăria	Mehmed III	Osman II	Murad IV	Ibrahim I	Total	Procent
Kostantiniye (Istanbul)	1		18	273	292	84.63 %
Egipt (Misir)		3	7	6	16	4.63 %
Sarajevo (Saray)			8		8	2,31 %
Belgrad		1	6		7	2,02%
Bursa			1		1	
Sidre kipsi			1		1	
Sofia (Sofya)			2		2	
Amid (Diyarbakir)				1	1	6,41 %
Cipru (Kibris)			1		1	
Yenişehir		1			1	
Djandja(Canca)		1			1	
Neidentificate			6	8	14	

Prin urmare, zdrobitoarea majoritate a pieselor otomane din tezaur, de fapt a asprilor, provin din monetăria de la Istanbul, și nu de la monetările balcanice - cele mai active în secolele anterioare - în frunte cu Novo Brdo și Kratovo, care, după Murad al IV-lea, își încetează complet existența⁶, după ce jucaseră un strălucit rol în istoria monetărilor otomane⁷.

Vom urmări în continuare descrierea pieselor din tezaur, paralel cu istoria monedei otomane, în special a asprului, în intervalul 1595-1640.

Singura monedă de la Mehmed III, o akcea cu data 1003-1595, a fost emisă la Istanbul (Kostantiniye); poate la urcarea pe tron a sultanului (cel puțin acesta este anul menționat pe monedă), și se prezintă astfel (planșa A, nr. 1).

⁶ G. Elezovic, *Tarapana (darb hane) u Novom Brdu. Turske akce (aspre) kovane y kovnici Novog Brda*, in *IstČas.*, 2, 1949-1950, (1951), pp. 115-126; V. A. Gordlevski, *Eksplotacijska nedr zemli v Turciji - Dokumenty o rudnikah*, in *Izbrannye Sočnenija*, vol. 3, Moscova, 1962, p. 230. De altfel, și în catalogul lui N. Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Istanbul, 1968, p. 159, atelierele balcanice sunt ultima oară menționate sub Murad IV.

⁷ Prin monetările de la Kratovo și Novo Brdo, unde se aflau meșteri sași (și colonii de italieni), au pătruns în Imperiul otoman tehnica și terminologia minieră (și monetară) germană, la fel ca și legislația minieră (și monetară) de tip german. Cf. A. Refik, *Osmanlı devrinde Türkiye madenleri (967-1200)* (Minele Turciei în perioada otomană, 967-1200 H./1559-1786), Istanbul, 1931; F. Spaho, *Turski rudarski zakoni Glasnik Zemalskog Muzeja*, 25, 1913, V. A. Gordlevski, *op. cit.*, p. 225-263 (documentație completată în vremea din urmă prin cunoscutele cercetări ale lui N. Beldiceanu, H. Inalcik, R. Anhegger ș.a.). Vezi și J. Gimpel, *Revoluția industrială a evului mediu*, București, 1983, p. 44

Av.:
"Sultan Mehmed bin Murad Han"
(Mehmed aflându-se în centru, iar restul
pe circumferință),
adică:
"Sultanul Mehmed", fiul lui Murad Han⁹
AR. ⚭ 0.28 g, 10 mm

Rv.:
"Azze nasrühü duribe Kostantiniye
1003",
adică:
"Fie-i victoria glorioasă ! Bătută la
Kostantiniye, (anul) 1003 (1595)"
N. Pere¹⁰, nr. 340, nr. inv. 12230

Dimensiunile acestei destul de bine conservate monede se află ușor coborâte sub cele oficiale, "standard" (0.384 g)¹¹, stabilite în urma marii devalorizări oficiale din 1584-1586. Faptul poate fi însă explicat prin utilizarea intensă sau îndelungată a monedei. Dealtminteri, aceste dimensiuni, "de pe teren", concordă cu cele menționate de cataloagele numismatice¹².

Următoarele monede otomane datează de la Osman II (1618-1622): este vorba de patru akcele și două parale, toate purtând data 1027 H./1618 e.n., cea a urcării pe tron a foarte tânărului sultan. Asprii au fost bătuți la Belgrad, Yenişehir (Anatolia), Djandja (Canca), cunoscută și sub numele de Gümüşhane ("Casa argintului"), din vilaietul Trabzon (Trapezunt), precum și în Egipt (Misir), iar paralele (madin-ii) tot în Egipt.

Asprii lui Osman II, bătuți la Belgrad, Canca și Yenişehir, au următoarea legendă:

Av.:
"Osman (în centru) Sultan bin Ahmed Han"
(pe circumferință),
adică:
"Sultanul Osman, fiul lui Ahmed Han".

Rv.:
"Azze nasrühü duribe Belgrad 1027",
deci:
"Fie-i victoria glorioasă !
Bătută la Belgrad (Canca, Yenişehir), (anul),
1027 (1618)"¹³

Asprul bătut în Egipt, foarte bine conservat (planșa A, nr. 2), poartă înscrise:

Av.:
"Osman bin (în centru)
Sultan Ahmed Han azze nasrühü"
(pe circumferință),
deci:
"Sultanul Osman, fiul lui Ahmed Han, fie-i
victoria glorioasă !"

Rv.:
"Hullide mülkühü duribe Misir sene 1027",
adică:
"Fie-i domnia veșnică !
Bătută în Egipt, anul 1027 (1618)"¹⁴

(AR, ⚭ 0.35 g, 12.5 mm, N. Pere, nr. 406, inv. nr. 12201).

Aceste akcele au o greutate ("masă") de 0.20 g, 0.24 g., 0.34 g și 0.35 g, deci cu o medie de 0.282 g, și un diametru între 10,5 și 12,5 mm. Cotele maxime (0,34-0,35 g), se apropie de greutatea consemnată și de catalogul lui N. Pere (0,35, chiar 0,38 g)¹⁵, și de cea indicată de unele lucrări de istorie financiar-monetară, elaborate pe bază de documente (numai 0,307 g)¹⁶. Lucrul pare ciudat: ne-am fi așteptat, dimpotrivă, ca monedele de pe piață, din circulație, să fie mai mici, în urma folosirii, decât cele "standard", oficiale. Nu cumva și în acest caz va trebui să

⁹ Mehmed III (1595-1603).

¹⁰ Murad III (1574-1595)

¹¹ N. Pere, *op. cit.*, p. 136

¹² Din 1586 se băteau oficial 800 aspri din 100 dirhemli de argint pur (8 aspri dintr-un dirhem). E. Kolerkiliç, *Osmanlı İmparatorlugunda Para* (Banii în Imperiul otoman), Ankara, 1958, p. 50; H. Sahillioğlu, *Osmanlı Para Tarihinde Dünya ve Maden Hareketinin Yeri (1300-1750)*, (Locul circulației monetare și a metalelor prețioase mondiale în istoria monetară otomană, 1300-1750), în *Orta Dogu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*, 1978, Özel Sayısı, p. 38, Tablo 8.

¹³ Între 0.20 g și 0.32 g (12-13 mm) după N. Pere (*op. cit.*, p. 136, ne 340, 341 și 0.25-0.37 g, după A. C. Schaendlinger, *Osmanische Numismatik*, Braunschweig, 1973, p. 73.

¹⁴ N. Pere, *op. cit.*, nr. 44

¹⁵ N. Pere, *op. cit.*, nr. 406. Pe exemplarul lui N. Pere din colecția de la Yapı ve Kredi Bankası (Istanbul) nu s-au putut citi pe avers cuvintele de pe circumferință, nici sene (anul) de pe revers

¹⁶ N. Pere, *op. cit.*, nr. 406. În schimb, la Schaendlinger (*op. cit.*, p. 73) apar doar 0.25 g.

¹⁷ H. Sahillioğlu, *op. cit.*, loc. cit.

fiu mai atenți la confruntarea dintre datele numismatice și cele documentare¹⁷ ? Aceeași situație se observă și în ce privește titlul. În adevăr, titlul asprilor lui Osman II, stabilit de Banca județeană Tulcea, este de 830 ‰. Dacă această analiză este riguros exactă (n-au fost analizate decât câteva monede de la Osman II și Murad IV din 1623, pentru care s-a constatat același titlu), înseamnă atunci că aceste monede sunt *ceva mai bune* decât se menționează de obicei ? [N. Pere și soții Artuk indică o scădere a titlului asprului la 800 ‰ încă din timpul lui Ahmed I (1603-1617) și la 750 ‰ la 1623]¹⁸, chiar dacă - e limpede - avem de-a face cu o scădere sensibilă nu numai a greutateii, ci și a titlului asprului față de epoca de glorie a asprului cuprinsă între domnia lui Mehmed II și Süleyman I, când această monedă avusese un titlu de 900 ‰¹⁹ și devenise "cea mai puternică monedă a Europei"²⁰. Ni se pare, deci, că s-a vorbit în chip exagerat despre proasta calitate a asprilor, nu numai din perioada de devalorizare în general, ci și, mai ales, din primele decenii ale sec. al XVII-lea. Să nu uităm că și piastrul otoman (turc. *guruş*), care se va bate începând din 1687, va porni de la același titlu "scăzut" de 833 ‰²¹, în fond apropiat de titlul asprilor lui Osman II. Cu alte cuvinte, din analiza ultimelor tezaure de aspri descoperite pe teritoriul României²², pare a se confirma tot mai mult constatarea că succesul penetrației și conservării asprului pe piața românească, și în general pe piețele externe l-a constituit, dincolo de cauzele politice și economice cunoscute, *titlul relativ ridicat, menținut vreme îndelungată, în ciuda diminuării progresive a greutateii*.

La 10 luni după urcarea pe tron a sultanului Osman II (febr. 1618), adică spre finele anului 1618 (anul Hegirei 1027), a fost întreprinsă o nouă "devalorizare sau reformă cu caracter de stabilizare"²³: s-au emis câte 1000 aspri (în loc de 950 ca până atunci) din 100 dirhemi de argint, ceea ce însemna o reducere a greutateii monedei de la 0,323 g, la 0,307 g (1,5 carate)²⁴, potrivit datelor documentare. Dar această nouă emisiune de aspri, menită să procure noi venituri tânărului sultan, care cheltuisese cu prilejul întronării circa 6 milioane de galbeni²⁵, întreprinsă concomitent cu deschiderea unor noi monetării și baterea unei monede noi, mai mari, de argint (*onluk*-monedă de 10 aspri) numită și "akceaua lui Bekir Efendi", *defterdarul*, care condusesese operațiunea²⁶, nu putea rezolva brusc problema. În fapt, noua emisiune, izvorâtă din necesitatea de a oferi o contrapondere la marile monede de argint europene, dar și la cele interne, mai mari și mai puternice, precum *para-ua* și *padîşahi-ul* (susținute de lumea arabo-iraniană²⁷, prolog îndepărtat al piastrului de la 1687, s-a bucurat - lucru prin el însuși grăitor - de o largă căutare pe piață, cursul său sporind la 12 aspri anii următori, dar, fiind bătută în cantități insuficiente, a rămas, practic, fără un efect sensibil. În orice caz, nu constatăm prezența ei în tezaurul nostru. Această emisiune reformatoare, care justifică, și ea, epitetul de "primul sultan reformator", dat lui Osman II de istoriografia turcă²⁸, a avut loc la finele anului 1618 (anul Hegirei 1027), cum apare pe monedele respective²⁹, și nicidecum în 1619 (anul Hegirei 1028), cum menționează unii cercetători³⁰. Cât privește asprii bătute tot atunci, aceștia anunțau ca aspect, *onluk-ul*³¹; de

¹⁷ O. Iliescu, *Cu privire la haraciul Țărilor Române în secolul al XVI-lea în RI*, t. 32,2/1979, p. 558-591; M. Maxim, *O luptă monetară în sec. al XVI-lea: padîşahi contra aspru*, în *CN*, 5, 1983, p. 129-152.

¹⁸ N. Pere, *op. cit.*, p. 13; I. Artuk, *Cevriye Artuk. Istanbul Arkeoloji Müzeleri teshirdeki islami sükkeler Katalogu*, II, Istanbul, 1974, p. 578.

¹⁹ M. Maxim, *Un trésor d'aspres turcs*, p. 91 (după expertiza Băncii județene Galați).

²⁰ Em. Condurachi, *Quelques problèmes des ateliers monétaires roumains au Moyen-Age*, în *AIÉSEE Bulletin*, 13, 14, 1975-1976, p. 120.

²¹ M. N. Popa, *La circulation monétaire et l'évolution des prix en Valachie 1774-1831*, în *AIÉSEE Bulletin*, 13-14, (1975-1976), p. 162.

²² Vezi cazul tezaurelor de la Bertești (M. Maxim, *Un trésor d'aspres turcs*, p. 91) și Piuța Petrii (Paraschiva Stancu, V. Cojocaru, *Notă preliminară asupra unui tezaur de aspri din sec. al XV-lea descoperit în com. Piuța Petrii, jud. Ialomița*, în *CN*, 5, MNIR, 1983, p. 91.

²³ H. Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 15.

²⁴ E. Kolerkiliç, *op. cit.*, p. 55 (cf. și p. 50); O. Barkan, *Les Mouvements des prix en Turquie entre 1490 et 1655*, în vol. *Histoire économique du monde méditerranéen (1450-1650). Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel*, I, Paris, 1973, p. 74; H. Sahillioğlu, *op. cit.*, Tablo 8.

²⁵ E. Kolerkiliç, *op. cit.*, p. 55 (după cronicarul Naîmal).

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ M. Maxim, *O luptă monetară în sec. al XVI-lea*, p. 129-152.

²⁸ Mufassal Osmanlı Tarihi (Istoria otomană detaliată), lucr. colectivă, vol. IV, Istanbul, 1960, p. 1814; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, ci II, 3 *Baskı Nizam-i Cedid ve Tanzimat devirleri (1789-1856)* (Istoria otomană vol. 5, ediția 3-a. Noul sistem și Tanzimatul...), Ankara, 1970, p. 10, 55.

²⁹ I. Artuk, C. Artuk, *op. cit.*, II, p. 578.

³⁰ *Ibidem*, N. Pere, *op. cit.*, nr. 395-398; O. Barkan, *op. cit.*, p. 74.

³¹ N. Pere, *op. cit.*, p. 151.

aceea și intrucât aveau vechiul curs oficial de 120 piese galbenul³², s-au bucurat de încredere din partea cumpărătorilor, dispărând repede de pe piață. Din cataloagele numismatice³³ este dificil a distinge monedele noi de cele vechi (și unele și altele purtând aceeași dată 1027 al Hegirei, deci 1618); credem, cu toate acestea, că greutatea, cât și aspectul asprilor lui Osman II din tezaurul nostru constituie indicii că monedele fac parte din această nouă emisiune a tânărului sultan.

Tot de la Osman II posedăm în tezaur (inv. nr. 12241 și 12240) două *para-le* (turc *pare*) din 1027/1618, cu greutatea de 0.88 g. și, respectiv, 0.38 g și diametrul de 13 și, respectiv, 12 mm. Ambele monede, dificil a fi deosebite de aspri, prezintă tăieturi foarte clare de jur-împrejur (dealtfel, ca și exemplarul din N. Pere, nr. 402), ceea ce și explică de ce aceste dimensiuni se află cu mult sub cele normale³⁴. În treacăt fie spus, fenomenul acesta al ciuntirii monedelor, altminteri sever interzis de autorități, căci ducea la dispariția argintului în buzunarele particularilor și nu în vistieria statului, ar merita - ca și atâtea alte probleme confuze sau nerezolvate ale numismaticei otomane^{3533bis} - un studiu special, care să urmărească perioadele, cauzele, instrumentajul (în genere)³⁶, formele specifice și implicațiile. *Para-lele* (ar.*madin*, pronunțat de turci și de europeni *medin*) lui Osman II (*planșa A*, nr. 3) se prezintă astfel:

Av.:

"Sultan Osman bin Ahmed Han".

adică:

"Sultanul Osman, fiul lui Ahmed Han".

Rv.:

"Azze nasrühü duribe Misir sene 1027".

deci:

"Fie-i victoria glorioasă ! Bătută în Egipt
în anul 1027 (1618) "

(AR, ↑, 0.38 g, 12 mm, N. Pere nr. 402, inv. nr. 12240).

Prezența paralelor în tezaurul de la Nalbant, deși nesemnificativă ca pondere și valoare, constituie, totuși, un indiciu al penetrației monedei cairote și în părțile noastre, în dauna asprului, reflex al dinamismului economiei egiptene până către 1655, susținută de un veritabil imperiu al cafelei și grâului³⁷, spre deosebire de scleroza ce marchează vizibil economia otomană. În ansamblu, însă și *madin*-ul cunoaște fenomenul deprecierei, deși mai reținut decât al asprului, un rol deosebit în această privință jucându-l produsele occidentale și penetrația talerilor, desfăcuți pe piața cairotă, de către venețieni și englezi, cu butoaietele, ca orice altă marfă³⁸ (în cadrul unei scurgeri generale a metalelor prețioase, în special a celui alb, spre Orient).

De la Murad IV (1623-1640), sultanul cu un destin tragic (mort la numai 28 de ani, după ce realizase o remarcabilă revigorare a puterii centrale în interior și o sporire a prestigiului politico-militar otoman în exterior)³⁹, avem în tezaur 50 de piese, toate akcele din care 72 sunt emise în Rumelia, mai ales la Istanbul, precum și în Anatolia (Bursa), în Cipru și Egipt (vezi tabelul 2). De semnalat că în rândul atelierelor balcanice apar Sarajevo (*Saray-i Bosna*, *Saray*), Belgrad, Sofia și Sidrekipsi, dar - fapt foarte important și semnificativ - nu și marile monetării de la Novo Brdo și Kratovo aflate în ajunul încetării activității.

³² O. Barkan, *op. cit.*, p. 74

³³ *Ibidem*, p. 153

³⁴ Greutatea brută a paralei (ar.*madin*, turc *pare*, *para*) era de 1.05 g. (din 0.731 g argint pur) la 1564 și 0.769 g (0.539 g argint pur) la 1685, după H. Sahillioğlu (*op. cit.*, Tablo 8). Cataloagele numismatice indică piese de 0.92-0.98 g (N. Pere, nr. 402-403) și chiar 0.67 g (A. Schaendlinger, *op. cit.*, p. 73). Pentru cursul paralei (1 para-3 aspri; 1 galben-40 parale-120 aspri, la sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea) și alte detalii vezi: M. Maxim, *Egiptul otoman în secolele XVI-XVII în lumina unor noi date și cercetări*, în "Revista de Istorie", t. 33, nr. 1980, p. 737, n. 30)

³⁵ Pentru detalii vezi: Paraschiva Stancu și M. Maxim, *Un tezaur de monede de aur din secolul al XVI-lea descoperit la Oradea*, comunicare prezentată la Muzeul de Istorie a României la 17 iunie 1983. Problemei numismaticei otomane i-au fost consacrate mai multe comunicări în cadrul Centrului de studii otomane al Universității din București.

³⁶ C. Truhelka, *Jedan nalaz turskih akci iz Makedonije*, în "Glasnik", t. XXX, 1919; Bekir Sitki Baykal, *Osmanlı İmparatorlugunda XVII. ve XVIII yüzliller boyunca para düzeni ile ilgili belgeler* (Documente privind sistemul monetar în Imperiul otoman în sec. XVII-XVIII), în "Belgeler", Ankara, vol. 4 (1967), 7-8 (apărut 1969), p. 50-51. Spre comparație vezi cazul Chinei unde locuitorii purtau cu ei la piață o foarfecă de oțel și un mic cântar, pentru tăiatul și, respectiv, cântăritul monedelor și lingourilor de aur și argint, cu o mare îndeminare, și recuperau orice urmă de metal prețios într-un fel de zurgălău plin cu ceară și purtat la brâu (F. Braudel, *Structurile cotidianului*, vol. II, București, 1984, p. 230-231).

³⁷ M. Maxim, *Egiptul otoman, în secolele XVI-XVII*, p. 737-739.

³⁸ *Orașul medieval. Culegere de texte* (coord.: Radu Manolescu), București, 1976, p. 199 (relatarea lui Johann Wild, 1606-1610, trad. rom. M. Maxim). După o informație venețiană din 1668, se putea câștiga 30 % pe reallii spanioli trimiși în Egipt (F. Braudel, *op. cit.*, p. 223)

³⁹ În urma energicei campanii din Orient (1638), a fost reallipit Bagdadul la Imperiul otoman și s-a încheiat pacea de la Kasr-i Şirin cu împărăția rivală safavidă (1639), după un îndelungat conflict *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, p. 1854-1951).

Asprii lui Murad IV poartă anul de emisie 1032 H/1623, care coincide și cu cel al urcării pe tron a sultanului, pe atunci un copil de 12 ani.

Întălnim două tipuri de emisiuni: unul pentru Istanbul, Bursa, *Sidrekipsi*, Sofya, Belgrad, *Saray* și Cipru, iar altul pentru Egipt. Primul tip (planșa B, nr. 4) se prezintă astfel:

Av.:	Rv.:
"Sultan Murad bin Ahmed Han;	"Azze nasrühü duribe Belgrad 1032",
adică:	deci:
"Sultanul Murad" ⁴⁰ , fiul lui Ahmed Han" ⁴¹	"Fie-i victoria glorioasă ! Bătută la Belgrad (în anul) 1032 (1623)"

(AR, ♁, 0,26 g, 11 mm, N. Pere nr. 423, inv. nr.12205). La fel și moneda emisă la *Saray* (Saray-i Bosna, Sarajevo) (planșa B, nr. 5: AR, 0,28 g, 11 mm, N. Pere nr. 423, inv. nr. 12211).

Al doilea tip (planșa B. nr. 6) se prezintă astfel:

Av.:	Rv.:
"Murad bin" (în centru)	"Hullide mülkehü duribe Misir sene 1032"
"Sultan Ahmed Han azze nasrühü"	deci:
(pe circumferință),	
deci:	"Fie-i domnia veșnică !
"Sultanul Murad, fiul lui Ahmed Han,	Bătută în Egipt, în anul 1032 (1623)"
fie-i victoria glorioasă !"	

(AR, ♄, 0,34 g, 11,5 mm, N. Pere, nr. 424, inv. nr. 12245).

Notăm în treacăt că, după părerea noastră, *Sultan*, la fel ca și în alte cazuri (vezi monedele anterioare ale lui Osman II), deși se află scris pe circumferință, trebuie, totuși, considerat ca atașat lui Murad (Osman etc.), deci emitentului, din centru; altminteri am avea o pomenire ireverențioasă a sultanului emitent, care nu putea exista în practica monetăriei otomane.

Asprii lui Murad IV au un diametru variind între 10 și 13 mm (cel mai adesea 11 mm), precum și o greutate medie de 0,283 g, care este chiar greutatea monedelor lui Osman II. În adevăr, oficial asprul își menține și sub Murad IV greutatea din timpul lui Osman II: 0,307 g⁴², precum și același curs în raport cu monedele forte. În acest sens, începând cu 1624, anul unei noi "devalorizări sau reforme cu caracter de stabilizare" (asemănătoare cu cele din 1600, 1618 și 1641)⁴³ au fost trimise kadiilor strașnice porunci de menținere a cursurilor oficiale anterioare⁴⁴. "Reforma" sau - în termenii firmanelor - "îmbunătățirea monedei împărătești" (*tashih-i sikke-i hümâyun*) a continuat și în anii următori⁴⁵, în principal ea constând în menținerea aceleiași conținut în argint al akcelei - bătându-se 1000 piese din 100 dirhemi de argint⁴⁶, cu un titlu de 750 ‰⁴⁷, precum și în retragerea de pe piață a asprilor vechi.

În realitate, în ciuda dispoziției oficiale de menținere a vechilor cursuri, pe piață a continuat să crească cursul aurului și al monedelor forte de argint străine, consemnat chiar de către firmele împărătești, precum și de către registrele kadiilor: astfel, în timp ce cursurile oficiale erau de 120 aspri un galben (*altun*), 80 de aspri un taler mare austriac sau realul spaniol, (*tam gurus, riyal*), 70 de aspri un leu olandez (*arslân, esedî gurus*), 50 de aspri un *zolta* polonez ("gurus polonez"), 6 aspri o *babka* leșească și 3 aspri o *para* egipteană (dar la visterie toate monedele mari se încasau cu 2 aspri mai puțin)⁴⁸, pe piață la Galata (Pera), cursul piesei de aur a urcat la: 130 aspri în iulie 1626, 180 aspri în octombrie 1626 și 1627-1629, 200 aspri în august 1630, 220 aspri în iulie 1632 și 1633-1634, 240 aspri în iunie 1635 și 250 aspri în iunie 1637, o evoluție similară înregistrându-se și în cartierul Yeniköy al aceleiași Istanbul: paralel, cursul realului a urcat, atât la Galata, cât și la Yeniköy, la: 90 aspri în octombrie 1626, 100 aspri în

⁴⁰ Murad IV (1623-1640).

⁴¹ Ahmed I (1603-1617).

⁴² H. Sahillioğlu, *op. cit.*, *Tablo 8*

⁴³ H. Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 15

⁴⁴ Bekir S. Baykal, *op. cit.*, p. 53-54 (porunci către kadii sangeacului Ankara).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 55-59 (porunci din anii 1625-1627).

⁴⁶ *Ibidem*, p. 57 (poruncă din 27 mai 1626).

⁴⁷ I. Artuk, C. Artuk, *op. cit.*, II, p. 584; N. Pere, *op. cit.*, p. 13

⁴⁸ B. S. Baykal, *op. cit.*, p. 53-55 (doc. din 11 ian. 1624 și 26 april. 1625).

septembrie 1627 și în 1628, 110 aspri în 1629-1634, 120 aspri în iunie 1635 și 125 aspri în iunie 1637¹⁴. Ca urmare, se produce și reacția oștenilor sau dregătorilor plătiți în aspri, ca, de pildă, o revoltă a ienicerilor în martie 1634, cerând plata soldelor în "piaștri" (de fapt, monede de argint europene) și nu în aspri¹⁵.

O anume stabilitate se înregistrează, totuși, fiindcă, dacă în momentul declanșării reformei (1624), cursul aurului urcase pe alocuri până la 400 aspri, în schimb în 1637 el coborâse la 250 aspri, în timp ce cursul realului, care atinsese cota de 320 aspri în 1624, a scăzut în 1637 la 125 aspri¹⁶.

Din acești ani, datează și două "tratate" (turc. sing. *risale*) ale celebrului Koçi Bey din Görice (Gömrükine), adresate lui Murad IV, în 1631¹⁷, și respectiv, lui Ibrahim I, în intervalul 1640-1648¹⁸.

În ambele memorii, autorul rezerva un capitol aparte monedei, considerată a fi una din cele mai importante probleme ale statului otoman căci - spune el - predica de vineri și moneda (*hutbe ve sikke*) sunt "atributele padișahului" (ale suveranității), cărora trebuie să li se acorde "mai multă atenție". Propunerile lui Koçi Bey vizau: numirea unui "musulman cu dreptate" la Monetăria Imperială (aluzie la faptul că se aflau acolo nemusulmani !), baterea a 1000 de aspri din 100 dirhemi de argint (cu un curs pentru *guruş* de 95 de aspri), în caz contrar (de pildă, 1200 aspri la 100 de dirhemi) "asprul ar fi putut fi mult prea mic", supravegherea celor 200-300 meșteri care bat moneda ("arzând cărbune când topesc argintul"), interdicția pentru bijutieri de a mai folosi argint, perceperea de argint de la minierii-argintari și nu de bani drept taxă pentru monetărie și obligativitatea intendenților de mine de a trimite tot argintul la monetărie și nu de a-l prelucra la fața locului, pedepsirea evreilor care răspândesc "aspri roșii" (de aramă), "bătuți din mulți *guruși* stricați", în fine închiderea monetăriilor de la Erzurum și Tokat (Anatolia), care emisese aspri calpi. Toate aceste măsuri se impun de urgență, căci - o spune Koçi Bey în al doilea memoriu - "în momentul de față akceaua a ajuns asemănătoare mângărului cel roșu". Or, "preaputernice stăpâne - continuă autorul - dacă monedele nu vor fi îmbunătățite, se vor ivi mari greutăți în relațiile cu raialele și la plata soldelor către oșteni. Trebuie procedat cu mare atenție"¹⁹.

Nu știm în ce măsură *risale*-urile lui Koçi Bey au jucat vreun rol în noile măsuri cu caracter financiar-monetar, întreprinse de marele vizir Kemankuş Kara Mustafa Paşa (1638-1644), în ultimele zile de domnie ale lui Murad IV și primele zile de domnie ale lui Ibrahim I. Datorită schimbării de domnie, care a avut loc în perioada "reformei de stabilizare", unii cercetători atribuie această "reformă" lui Murad IV, alții lui Ibrahim I. Începutul acțiunii de "reinnoire a monedei împărătești" (*tecdid-i sikke-i hümâyun*) apare consemnat, într-un pasaj din cronica lui Naima (n. 1065 H./1654-1655), pentru ultima decadă a lunii ramazan 1049, adică pentru intervalul 15-25.I.1640, deci încă în ultimele zile ale guvernării lui Murad IV (Ibrahim I vine la tron la 9 februarie 1640). În acel moment, notează cronicarul, cursul neoficial al *guruş*-ului ajunsese la 120-125 aspri (și Koçi Bey consemna un curs neoficial de 125 aspri pentru 1 *guruş*), iar al aurului la 250 de aspri (cursuri confirmate, cum am văzut, de documente de cancelarie); pentru a efectua plățile de *Bayram*, marele vizir Kara Mustafa Paşa a bătut și distribuit aspri noi (*cedid akça*), la cursul de 80 aspri *guruş*ul (*kuruş*ul) mare, 160 aspri galbenul și 2 aspri paraua egipteană. Paralel, au fost interziși asprii vechi, precum și vechile cursuri monetare²⁰. De notat că asemenea emisiuni de la Murad IV nu ne sunt cunoscute numismatic, ceea ce e un indiciu în plus că ele continuau să poarte ca an de batere cel al urcării pe tron.

¹⁴ H. Sahillioglu, *XVII. Asrın İlk yarısında İstanbulda Tedavüldeki Sikkelerin Râici* (Cursul monedelor din schimburile stambuliote din prima jumătate a sec. al XVII-lea), în "Belgeler", I, Ankara, 1964, 1-2, p. 233.

¹⁵ R. Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, Paris, 1962, p. 249. Cu indicația *sahh* ("autentic"), pusă de Monetăria otomană, aceste monede puteau circula liber în ținuturile otomane. *Ahidname*-ul acordat regelui polon la 1623 conținea prevederea de a nu se lua vamă negustorilor poloni pentru *guruş*-ii lor, cum se convenise încă sub Mehmed III (1595-1603), lucru care și explică penetrația monedelor poloneze din sistemul groșului în teritoriile otomane. Aceeași prevedere și la 1672, cind se reamintesc practicile vechi (*Documente turcești privind istoria României*, întocmit de Mustafa A.Mehmet, vol. I, București, 1976, p. 154, 189). În situații excepționale (campanii) și pentru a stimula interesul oștenilor de la *serhad*, se trimiteau lefuri în aur (TKSMA, Istanbul, Revan 1303; Arh. St. București, Microfilme Turcia, rola 51, c. 621).

¹⁶ H. Sahillioglu, *XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul...*, p.233.

¹⁷ V. D. Smimov, *Kuçibey Gömrükdjinskij i drugie osmanskie pisateli XVII. veka o pričinah upadka Tih*, St. Peterburg, 1873, p. 70-185 (textul tratatului); vezi și Ali Lemâli Aksüt, *Koçi Bey Risâlesi*, Istanbul, 1939.

¹⁸ A. S. Tveritina, *Vtoroj traktat Koçibeja*, în "Učionnyje Zapiski Instituta Vostokovedenija", Moscova-Leningrad, 1953, tom. VI, p. 212-268 (textul tratatului: 221-263).

¹⁹ A. S. Tveritina, *op. cit.*, p. 237.

²⁰ Apud E. Kolerkilic, *op. cit.*, p. 59. Vezi și Mustafa A. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. III, București, 1980, p. 89.

Aspri noi au fost emiși, în aceleași condiții, și în numele noului sultan Ibrahim I (1640-1648), de data aceasta, câteva luni mai târziu, purtând anul 1049/1640⁵⁶. La 1 ianuarie 1641 (17 ramazan 1050), un nou firman decidea eliminarea din circulație a monedelor false și menținerea vechii valori legale a asprului (1000 piese la 100 dirhemi de argint, cum preconizase Koçi Bey, și un curs de 120 aspri pentru piesa de aur)⁵⁷. În adevăr, documente contemporane confirmă că la Galata cursul (oficial) al piesei de aur era de 120 aspri, al talerului mare (realului) de 80 aspri, iar al leilor de 70 aspri⁵⁸.

Drept urmare, și prețurile au început să se reaseze, înregistrând o anume coborâre⁵⁹. Printr-o serie de măsuri suplimentare, marele vizir a reușit să ajungă la o anumită echilibrare a finanțelor statului⁶⁰. Pe scurt, către 1655 încetează și în Imperiul otoman creșterea vertiginoasă a prețurilor - inflația - în mod relativ similar cu ceea ce se întâmpla și în țările "zonei de economie atlantică"⁶¹.

În tezaurul nostru nu avem însă de la Ibrahim I monede de după acest firman din 1050/1641, ci numai din 1049/1640 și anume un total de 284 aspri, care reprezintă covârșitoarea majoritate a pieselor din tezaur. Din acești aspri, 270 bucăți (94,73 %) au fost bătuți la Istanbul. Mai există, de asemenea, de la același sultan, două piese *beşlik* de 1.591 g, de cinci aspri, marcând aceeași nevoie de monedă autohtonă de argint mai mare (cu 47 de ani înainte de emiterea primului gurus otoman), precum și doi mangări roșii, de aramă (de 0.211 și respectiv 0.118 g).

Aspri lui Ibrahim I, emiși în urma reformei amintite, se prezintă astfel (*planșa C. nr. 7*):

Av.:
"Sultan Ibrahim bin Ahmed Han"
adică:
"Sultanul Ibrahim, fiul lui Ahmed Han"⁶²

Rv.:
"Azze nasrühü duribe Kostantiniye 1049",
deci:
"Fie-i victoria glorioasă !
Bătută la Kostantiniye (Istanbul) (în anul)
1049"⁶³
(AR, \varnothing 0,30 g, 12 mm, N. Pere, nr.440, inv.
nr. 12358)

Cele două piese de 5 aspri (*beşlik*) de la același Ibrahim I, (inv. nr.12529 și 12355) emise tot în 1049/1640 la Istanbul (Kostantiniye) și având greutatea de 1,54, respectiv, 1.59 g, și diametrul de 17, respectiv, 14.5 mm (*planșa C. nr. 8* și *planșa C. nr. 9*), au următoarea legendă:

Av.:
Sultan Ibrahim bin Ahmed Han" Tugra
adică:
"Sultanul Ibrahim, fiul lui Ahmed Han"
și tugra-ua.

Rv.:
"Hullide mülkehü duribe Kostantiniye (1049).
deci:
"Fie-i domnia veșnică !
Bătută la Kostantiniye, (anul 1049)"⁶⁴. (cf. N.
Pere, nr. 436).

Mangării de aramă ai lui Ibrahim I, (inv. nr. 12535 și 12536), conservați foarte prost și doar cu 0.21 și respectiv, 0.11 g (față de 1.45 exemplarul lui N. Pere, nr. 442), precum și -

⁵⁶ N. Pere, *op. cit.*, p. 163; E.Kolerkiliç, *op. cit.*, p. 60.

⁵⁷ O. L. Barkan, *Les Mouvements des prix*, p. 75.

⁵⁸ H. Sahillioglu, XVII. *Asrın İlk Yarısında İstanbul*, p. 233.

⁵⁹ Bunăoară, anterior cu un gurus (kuruş) se puteau cumpăra 11 ocale de carne; după stabilizare numai 8 ocale (E.Kolerkiliç, *op. cit.*, p. 59); vezi și O. Barkan, *op.cit.*, Tableau III.

⁶⁰ I. Artuk., C. Artuk, *op. cit.*, II, p. 587.

⁶¹ O. Barkan, *op. cit.*, p. 75.

⁶² Ahmed I (1603-1617).

⁶³ Adică 4. V. 1639-22.IV.1640. E vorba de anul 1640, intrucit sultanul Ibrahim a venit la tron pe 9 februarie 1640.

⁶⁴ Monede poloneze de la Sigismund III Wasa, favorizate, fără îndoială, și de accesul liber la vamă (vezi *supra* n. 48 și M. Matowist, *Les routes du commerce et les marchandises du Levant dans la vie de la Pologne au Bas-Moyen Age et début de l'époque moderne*, în vol. *Méditerranée et Océano Indien*, Florența, 1970, p. 157-175) au fost semnalate la Constanța, Vadu și Cernavodă: Antaneta Vertan, G. Custurea, *Descoperiri monetare în Dobrogea (III)*, în *Pontica*, XIII (1980), p. 360-361; G. Custurea, *Tezaurul monetar de la Cernavodă (sec. XVII-XVIII)*, în *Pontica*, vol. 11 (1978), apărut 1979, p. 253-257. Pentru prezența monedelor lui Sigismund III în sudul Dunării, "fapt încă neexplicat" în condițiile documentației antebelice, cf. Em. Condurachi, *Începuturile circulației talerilor austrieci la sudul Dunării*, în *BSNR*, 37:91, 1943, p. 74-75. Mai nou a se vedea Ioana Custurea și Gabriel Custurea, *Aspecte ale circulației monetare în Dobrogea în secolele XV-XVIII*, în *BSNR*, 80-85, 1986-1991, p. 161-174.

ambele monede - cu diametrul de 11 mm (față de 16 mm exemplarul amintit), au clar înscris doar numele lui Ibrahim I, fiul lui Ahmed Han. Întreagă, legenda ar fi astfel:

Av.:
Sultan Ibrahim bin Ahmed Han" Tugra

Rv.:
"Hullide mülkehü duribe Kostantiniye"
(N. Pere, loc. cit.),

cu aceleași traduceri de mai sus.

Mangării nu poartă data de emisie, dar potrivit sistemului încetățenit (cu anumite excepții pentru monedele de aur) ar trebui să poarte același an de urcare pe tron a sultanului Ibrahim "cel Nebun": 1049/1640.

Spunem "ar trebui", pentru că, așa cum am mai spus, nu totdeauna anul de emisie coincide efectiv cu cel al urcării pe tron, discordanță, care va dispărea după emiterea monedelor mari de argint (*guruş-ii*, după 1687), care vor avea înscris pe avers anul întronării, iar pe revers cel al emisiunii (numărul de ani, scurs de la urcarea pe tron, la capătul cărora a avut loc emisiunea).

Ca valoare istorică, apreciem că tezaurul de la Nalbant este destul de reprezentativ pentru circulația monetară din Dobrogea din prima jumătate a secolului al XVII-lea: alături de moneda otomană, care deține în continuare o pondere covârșitoare, remarcându-se chiar o relativă stabilizare și revenire a asprului pe măsură ce ne apropiem de mijlocul veacului (inclusiv la tezaurizări), paralel cu penetrația crescândă a unor monede ceva mai mari de argint, tot otomane - paraua de 3 aspri, *beşlik*-ul de 5 aspri, *onluk*-ul de 10 aspri (neatestat în tezaur), se înregistrează totodată și prezenta, modestă deocamdată, a monedelor stărine, mari de argint: poloneze, olandeze, raguzane. În fine, se constată prezența monedei crâmlene, emisiune a hanatului tătăresc vasal Porții. Lucrul nu trebuie să ne surprindă, având în vedere așezarea geografică a Dobrogei, în special situarea ei pe marele drum comercial - și strategic totodată - care lega Liovul de Constantinopol⁶⁵, cât și legăturile comerciale, destul de intense, cu negustorii europeni. Negustorii raguzani, bunăoară, participau activ la comerțul dobrogean, având centre proprii la Bagdad, Isaccea și Chilia, pe lângă numeroase colonii în vecinătate: la Nikopol, Silistra, Varna, Provadia, Sofia, Belgrad etc.⁶⁶

Componenta tezaurului este cu atât mai semnificativă pentru zona dobrogeană, cuprinsă în *beylerbeylik*-ul de Silistra-Oceakov, în comparație cu circulația monetară din principatele Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei din aceeași vreme. Astfel, o cercetare minuțioasă întreprinsă de K. Pârvan⁶⁷, a pus în lumină faptul că în perioada respectivă asprul otoman a fost complet eliminat de pe piața transilvană de către moneda europeană, că în Moldova el se întâlnește tot mai rar, în timp ce în Țara Românească, chiar dacă e plasat pe poziții mai puternice, înregistrează totuși, față de perioada anterioară, o retragere sensibilă în fața monedelor forte europene și otomane.

Fără a avea nimic spectaculos în el, tezaurul de la Nalbant confirmă deci și numismatic ceea ce știm din izvoarele documentare, și anume, refluxul economiei otomane (cu barometrul său: moneda) în fața celei europene, care intrase încă din sec. al XVI-lea în era capitalistă, dar el nuanțează în același timp imaginea noastră despre circulația asprului otoman în prima jumătate a sec. al XVII-lea, în general, în teritoriul danubiano-pontic, în special, imagine excesiv negativă până acum, datorită în primul rând faptului că nu s-au publicat încă tezaure de

⁶⁵ A. Arbore, *Cîteva însemnări etnico-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: raguzanii*, în *Analele Dobrogei*, 3, 1922, 1, p. 36-47; G. Călinescu, *Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni*, în *Diplomatarium italicum*, 2, 1930, p. 328; Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Relațiile Țării Românești și ale Moldovei cu Ragusa (sec. XV-XVIII)*, în *Studii*, 4, 1949, 2, p. 107-109; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Aspecte ale vieții economice din orașele și tirgurile Dobrogei sub stăpînire otomană (sec. XV-XVII)*, în *Studii*, 26, 1973, 1, p. 40; A. Pippidi, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, Bucarest-Paris, 1980, p. 71, 79, 88 ș.a.; Zdenko Zlatar, *Dubrovnik's Investments in its Balkan Colonies, 1594-1623, a Quantitative Analysis*, în *Balkanica*, 7, (1976), p. 103-119. O monedă raguzană din 1647 a fost găsită și la Enisala (vezi nota urm.).

⁶⁶ K. Pârvan, *Asprul otoman în contextul circulației monetare din Țările Române din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, lucrare de diplomă (conduc. șt.: lector dr. M. Maxim), București, 1979, p. 14-25 (mss.).

⁶⁷ În această privință este revelator tezaurul de la Enisala, alcătuit numai din monede ungurești și poloneze și chiar o piesă de 1/2 franc francez, fără nici o monedă otomană (G. Custurea, *Tezaurul monetar de la Enisala*, în *Crisia*, 1978, p. 531-536). A se vedea și tezaurele de la Ioan Corvin, Vile și Vișoara, ascunse în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, dar cu monede și din perioada anterioară (O. Iliescu), *Descoperiri monetare*, în *SCN*, 2, 1958, p. 456-457; G. Custurea, *Actuan Murat, Aspecte ale vieții economice în Dobrogea în a doua jumătate a sec. XVII în lumina tezaurului monetar de la Vile*, în *Pontica*, 12, 1979, p. 207-220; B. Mitrea, *Découvertes monétaires*, în *Dacia*, 20, 1976, p. 292; Katiușa Pârvan, *op. cit.*, p. 17. A se vedea însă și M. Maxim și E. Nicolae, *Monedele otomane descoperite în necropola medievală de la Enisala*, în *Peuce*, 10, 1991, 1, p. 559-573.

aspri din această perioadă⁶⁸ În aceasta și rezidă însemnătatea științifică deosebită a tezaurului de la Nalbant - cea mai compactă descoperire de aspri din prima jumătate a sec. al XVII-lea, de pe teritoriul României, în general, din ținutul dobrogean în special - descoperire care va fi fără îndoială, completată de alte descoperiri ale cercetătorilor noștri⁶⁹. O scurtă istorie a asprului din prima jumătate a sec. al XVII-lea, prilejuită de analiza acestui tezaur, ne demonstrează, în completarea datelor de teren, că principala monedă otomană de argint și de calcul n-a cunoscut în acest interval o continuă linie regresivă, cum suntem tentați să apreciem indeobște, ci a înregistrat, dimpotrivă, o treptată și dificilă revenire, finalizată într-o relativă stabilizare către mijlocul sec. al XVII-lea. Este unul din factorii care, corelat cu îmbunătățirea finanțelor otomane și reducerea inflației, au concurat din punct de vedere economic, la succesul marii campanii din 1672, soldată cu anexarea Podoliei, cu puternica cetate a Cameniței, la Imperiul otoman⁷⁰.

Cât privește semnificația îngropării acestui depozit de pungă, - în fond, a unei sume cu totul modeste - este mare ispita de a-l pune în legătură cu nesiguranța creată în zonă de dese atacuri căzăcești; dar, în același timp, nimic nu ne împiedică să vedem la mijloc și un banal fapt divers, o simplă măsură de prevedere a unui producător dobrogean, care agonisise suma respectivă, din vânzări curente, și dispărut apoi în condiții tulburi sau pur și simplu de moarte naturală. Câtă vreme nu cunoaștem exact condițiile descoperirii și cum, repetăm, nu avem de-a face nici cu o sumă importantă, ar fi hazardat să facem presupuneri generalizatoare. Un lucru e însă sigur: cu acest nou tezaur otoman, de la Nalbant, avem încă o piesă, și nu lipsită de interes, la dosarul circulației monetare din Dobrogea otomană, în special al circulației asprului, în sec. al XVII-lea.

AN OTTOMAN HOARD FROM THE 17th CENTURY DISCOVERED AT NALBANT - TULCEA COUNTY

Abstract

The author presents for the first time Ottoman coins from a treasure discovered at Nalbant, district of Tulcea. The treasure has been studied about 2 years ago, when the author went with the students from the Bucharest Faculty of History-Philosophy to the "Delta-Dunării" Museum in Tulcea for a practical training. This treasure belonged to the rich collections of oriental coins of the museum for a long time.

The circumstances and the topographical conditions the treasure was found in are not known. Neither is known whether all the coins of the treasure were found and preserved. However, the treasure seems to be representative for the coin circulation from the Ottoman Dobrudja of the first half of the 18th century.

In 1976 the Nalbant treasure consisted of 350 pieces (348 of silver). Among them there are 345 Ottoman coins that can be dated between 1595 (Mehmed II) and 1648 (Ibrahim I), i.e. 339 aspers, 2 besliks (5 asper coins), 2 para and 2 copper manghirs, one Tartarian coin issued probably by Inayet Giray (A.D. 1635-1637); one Netherlander thaler from 1625 (published by Ernest Oberländer-Târnoveanu), one 6 groschen Polish coin (sextuplus-groschen), called "shushtak" in Wallachia, (published by the researcher mentioned above), 2 Ragusa coins - 1 grosso from A.D. 1617-1621 and 1 grossetti issued in 1638 or 1639.

Therefore, the treasure consists mostly of Ottoman coins (98.57%) and may be called an "Ottoman treasure", buried in the Ottoman Dobrudja.

The presence of the aspers (97.14%) as well as the great number of those coins (339 pieces), let us assume that we are dealing with the most homogeneous and noticeable discovery of aspers of the 18th century from today Romania.

An analysis of the aspers from this treasure diminishes the negative image we hold until now about the quality and weight of these coins in the monetary system of the first half of the 17th century.

That analysis together with the documentary datas prove that the main Ottoman silver and calculation coin did not follow a continuous regressive line during that interval but marked a gradually and difficult return that ended up with a relative certain stabilization towards the middle of the 18th century.

The Ottoman coins were grouped after issuers and mints and this classification (plates 1 and 2) prove that 83.47% of these coins date from Ibrahim I (164-1648).

The great majority of the aspers come from a mint of Istanbul, not from the mints of the Balkans (especially Novo Brdo and Kratovo) which were closed after the reign of Murad IV (1623-1640).

The burial of this small "pocket-deposit" could be connected with the loss of security caused by the many attacks of the Cossacks or by the great Ottoman campaign of 1672. It might also be an ordinary action, a natural precautionary measure of a native from that region.

⁶⁸ Cu deosebire așteptăm publicarea rezultatelor cercetărilor muzeografilor constănțeni G. Custurea și A. Murat, consacrate tezaurului monetare descoperite în județul Constanța

⁶⁹ H. Sahillioglu, *Années stables et crises monétaires dans l'Empire Ottoman*, in *Annales ESC*, 5, 1969, p. 1085; M. Maxim, in *RI*, 29, 1976, 10 p. 1617-1618.

⁷⁰ Vezi, spre comparație, prețuri din 1637 (in E. Kolerkič, *op. cit.*, p. 58) și 1672, chtar din Dobrogea (după un participant la campanie, in *Cronici turcești*, II, ed. M. Guboglu, București, 1976, p. 210).

1

2

3

Un tezaur otoman din secolul al XVII-lea descoperit la Nalbant, județul Tulcea

4

5

6

Un tezaur otoman din secolul al XVII-lea descoperit la Nalbant, județul Tulcea

Un tezaur otoman din secolul al XVII-lea descoperit la Nalbant, județul Tulcea

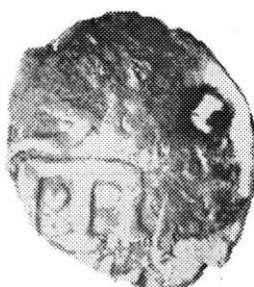
10

11

12

Un tezaur otoman din secolul al XVII-lea descoperit la Nalbant, județul Tulcea